



Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (2) 2023

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi |Received : 28.02.2023

Kabul tarihi |Accepted: 01.04.2023

Yayın tarihi |Published : 25.04.2023

Nezahat Belen

<https://orcid.org/0000-0003-4920-703X>

Assistant Professor, Pamukkale University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of History, Denizli-Turkey

Nurcan Kutlu

<https://orcid.org/0000-0002-1753-4610>

Associate Professor, Pamukkale University, Denizli Vocational School of Technical Sciences, Department of Design, Fashion Design Program, Denizli- Turkey

Atıf Künyesi | Citation Info

Belen, N. ve Kutlu, N. (2023). Sürdürülebilir Bir Tasarım Kültürünün İzinde: İpekiş. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10(2), 62-82.

Sürdürülebilir Bir Tasarım Kültürünün İzinde: İpekiş

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin yerli ve milli ipek dokuma fabrikalarından biri olan Bursa Dokumacılık ve Trikotaj A.Ş./İpek-iş; temelleri 1910 yılında, iki farklı dokuma fabrikasının birleşmesi ile başlamıştır. Asırlık bir çınar gibi Osmanlı'nın son demlerindeki "Milli İktisat-Milli Sermaye" düsturu ile 1925 de faaliyetlerine başlamıştır. Zaman içerisinde hem Bursa'nın hem tüm Türkiye'nin tercih edilen ipekli dokumaları ve "İpekiş" markası ile kurumsallaşmıştır. 1930'larda ilk örneklerini bünyesine dâhil ettiği yünlü dokumalarını Yüniş ile 1940'ta resmen faaliyet alanına dâhil etmiştir. Çalışmamızda asırlık geçmişi ile ayakta duran İpek-iş'in başarısının nedenleri, çıktıkları hem tarih hem de sanat ve tasarım tarihi açısından ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan millileşmenin somut örneği olan İpek-iş fabrikası özelinde milli sermaye, milli tasarım kültürünün ve sürdürülebilirlik başlıklarında incelenmiştir. İncelemelerimiz; Cumhurbaşkanlığı Arşiv Belgeleri, süreli yayınlar, telif eserleri yanı sıra İpek-iş fabrikasının yetkilileri ve kısıtlı sayıda olsa da geçmiş dönemlerde çalışanlarla yapılan görüşmelerle, sözlü tarih metodu ile desteklenmiştir. Sonuç olarak İpek-iş, milli kültürün ve cumhuriyetimizin yüzyıllık ürün, üretim ve tekstil alanında gelişiminin, zaman içinde sürdürülebilir, kalıcı ve milli bir marka ile görünür olabildiğinin temsilcilerinden birisidir.

Anahtar Kelimeler: *İpek-İş, Milli Sermaye, Ulusal Tasarım Kültürü, Sürdürülebilirlik*

In the Footsteps of a Sustainable Design Culture: İpek-iş

Abstract

One of the native and national silk weaving factories in the Republic of Turkey, Bursa Dokumacılık ve Trikotaj A.Ş./ İpek-iş (Bursa Weaving and Tricotage Incorporation) was established with the union of the two different weaving mills in 1910. It began its activities as a centennial sycamore tree in 1925 under the motto “National Economy- National Capital” in the late periods of Ottoman Empire. Over time, it became institutionalized by both the preferred silk weavings of Bursa and whole -whole Turkey, and the brand “İpek-iş”. It officially included woollen weavings, of which the first examples were incorporated in its structure in the 1930s, into its field of activity in 1940 with Yüniş. In our study, the reasons for the success of İpek-iş, which stands with its centuries-old history, and its outputs are discussed in terms of both history and history of art and design. A substantial example of nationalization initiated in the early years of the Republic of Turkey, İpek-iş Factory was examined by the present study under the headings of national capital, national designing culture and sustainability, in particular. Examinations that we performed were supported by Turkish Presidency archival documents, periodicals, literature as well as interviews made with the authorities and even in a limited number of workers employed by the enterprise İpek-iş, by means of oral history method. In conclusion, İpek-iş has been one of representatives that national culture and development of our Republic in the field of centennial product, production and textile were able to become visible (concrete) by a sustainable, permanent and national trademark within the time.

Keywords: *İpek-iş, National capital, National design culture, Sustainability*

Giriş

Tarihler boyunca Bursa, sahip olduğu coğrafi tarihi ile köprü, ticari konumu ile kavşak, medeniyetler arası bir merkez olmuştur. Bu durum topraklarının tarıma elverişliliğinden, Anadolu ulaşım yollarının kesiştiği bir noktada ve İpek yolunun önemli duraklarından biri olmasından meydana gelmektedir. Bu nedenle Bursa’da hem üretim malları hem de bu malların işlenmesi için gerekli imalathane eksik olmamıştır. Üretim merkezlerinin mevcudiyeti her daim Bursa için önem arz etmiştir; özellikle dokumacılık, en başta ipekçilik ve ipek kumaş dokumacılığı, pamuk, keten, yün dokumacılığı gibi. Bursa dokumacılığı çoğunlukla kendi

zamanının ilerisinde olmuştur. Bursa ile markalaşan, özdeşleşen ipek, ipek kozası ve ipekçilik -bazı dönemler hariç- ileri seviyede varlığını sürdürmüştür.

Tarihsel gelişimi ile hemen hemen altı asır (14-20.yy) ipek ve ipekli dokuma Bursa ekonomisinin temel gücünü oluştururken zamanla değişen şartlar (savaşlar, krizler, ikili ilişkilerdeki değişimler) ipek dokumacılığında ipek üretimine, kozacılığa şekil değiştirmiştir. İpeğini yetiştiren Bursa ilk filatür fabrikasını 1838’de açmış ve 1909-1910’da ilk dokuma fabrikasını kurmuştur. (Üsküdarı, 1972; Akkuş, 2008). İpek dokumacılığı, ipekçilik zaman zaman şekil ve mahiyet değiştirse de Bursa için ipekçilik, ipekli dokuma önemini kaybetmemiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin savaşa girmesi (1914-1918 I. Dünya Savaşı) ve ardından tüm Anadolu’nun işgali, yaklaşık üç yıl süren bu felaket günlerinden sonra yeni Türk Devleti’nin kurulması (29 Ekim 1923) ve yapılan yeni anlaşmalarla değişen nüfus mübadelesinin olduğu zamanlarda hayliyle gerileme yaşanmıştır (Eldem, 1994).

1-Erken Cumhuriyet Dönemi Bursa’da İpek Dokumacılığı

Lozan Barış Antlaşması ve akabinde yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile Bursa’da ipek dokumacılığı ve dokumacılık sanayi, miras aldığı 17 fabrikayı arttırarak hızla atılımlarını gerçekleştirmeye başlamıştır (Çiftçi, 2017). Özellikle 17 Şubat-4 Mart 1923’te ilki yapılacak olan İzmir İktisat Kongresi ve bu kongre sonrası ülke ekonomisini düzenlemek, geliştirmek adına alınan kararlar atılımları arttırmıştır. Temelleri “Milli İktisat” düsturu ile başlayan ve 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu, bu kongrede yeniden gözden geçirilerek 15 Haziran 1927 tarihinde kapsamı genişletilmiştir. Yenilenen Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel sektörün sanayi atılımlarını teşvik etmek ve korumak kararı alınmıştır (İnan, 1982). Cumhuriyetin ilk on yılı kapsayan bu kanunlarla- 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ile ufak bir değişikliğe gidecek olsa da- özünde makine, gıda ve dokuma imalat sanayilerinde özel sektörün fabrika kurması teşvik edilmiş böylece iç pazara işlenmiş mamul mal üretimi başlanılmıştır. Bu atılımlar hem yerel yönetim hem de devlet teşviki ile desteklenmiştir. İstanbul ve İzmir’den sonra üçüncü sanayi şehri olması hedeflenen Bursa, kanundan en çok yararlanan şehirlerden biri olmuştur (“Teşvik-i Sanayi Kanunu”, 1927; Ölçen, 1982).

Bursa’da ihtisaslaştırılan sanayi dalı tabii olarak dokuma sanayi ve özellikle ipekli dokumacılık sektörü olmuştur. 1927 Teşvik-i Sanayi Kanunu çıktığında Türkiye geneli toplam 65.245 sanayi kuruluşu arasında üçüncü sırayı dokuma sanayi almıştır. Birinci sıra doğal olarak karın doyurmak en temel ihtiyaç olması sebebiyle ziraat, ehli hayvanlar, balık ve av mahsulatı sanayi grubu, ikinci olarak maden sanayi grubu olmuştur. 1932 yılında devlet teşvikinden

yararlanan işletme sayısına 1473 müessese daha eklenmiştir. Aynı yıl dokuma sanayi açtığı tesislerle ikinci sıraya yükselmiştir. Şehir bazında Bursa, İstanbul ve İzmir'den sonra üçüncülüğünü korumuştur. Bu teşviklerden yararlanan işletme ve çalışan istatistiğini dikkate aldığımızda 1927 yılı Teşvik-i Sanayi Kanunundan istifade eden ülke genelinde dokuma sanayi kuruluşu sayısı, %14,34'lük oranla 9.353; çalışan sayısı %18,70'lik oranla 48.025'tir (Tökin, 1949). 1932 yılı Teşvik-i Sanayi Kanunundan istifade eden müessese %24 (351 adet müessese) oranla 16.046 çalışanı ile artmıştır (BCA., 030.10.0.0.24.136.9. Tarih:26.09.1933). Bu rakamlar “milli sermaye, milli iktisat” ilkesini hayata geçirme noktasında yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin başarılı olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Tökin, 1949).

Yapılan teşviklerle Türkiye'de sanayi ve sanayi kolları artmış, özel sermaye çoğalmaya başlamıştır. Bursa vilayetinde ilk Teşviki Sanayi Kanunu çıktığında; mensucat (dokuma) fabrikaları, ipekçilik, un fabrikaları, marangoz ve mobilya atölyeleri, torna fabrikaları ve gıda maddeleri üreten imalathaneler faaliyettedir. İmalat kategorileri içerisinde istihdam hacmi bakımından ilk sırayı, dokuma sanayi almaktadır (Bursa Vilayeti Salnamesi, 1927). Bu sıra 1932 teşvik desteğinden yararlanan 74 dokuma sanayisine ait işletmeyle de devam etmiştir. 1932 senesi Bursa geneli açılan işletme sayısı 116 olup bu işletmelerin % 63,79'u dokuma sanayiine aittir. Yeni açılan bu dokuma sanayi işletmelerinin ise %74,60 oran 56 işletme ve 2.573 çalışanla ilk sırayı ipekli dokuma almıştır. Aynı zamanda ülke dokuma sanayi içinde Bursa'daki dokuma sanayinin payı ise %22,40 düzeyine ulaşmıştır (Sanayi İstatistikleri Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1933 Seneleri Faaliyeti, 1934). Bursa dokumacılığının Türkiye geneli etkisi ve hâkimiyeti ilerleyen yıllarda yenilenen, yeniden düzenlenen teşvik kanunlarıyla da devam etmiştir. 1934 yılında tüm ülke genelinde mevcut 881 otomatik dokuma tezgâhının 581'i, (Bursa 1934 Yıllığı, 1934). 1938 yılında 896 dokuma tezgâhının 691'i Bursa'da aktif olarak faaliyettedir (Kaplanoğlu ve Balkan, 2009). Bu veriler ülkenin ipek ihtiyacının Bursa ve Bursa'daki fabrikalardan sağlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Bursa'nın ipek dokumacılığındaki yeri nasıl tartışılmaz bir gerçekse asırlık geçmişi, milli sermayesine özel kişilerle katkı sağlamış Bursa'nın ilklerinde olan “Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi”nin yeri de, Bursa için aynı önemdedir. Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi'nin yaklaşık yüzyıllık geçmişi, başarısı ve marka olması nasıl olmuştur? Bu süreç hangi aşamalardan geçmiştir? Mevcut diğer ipek dokuma fabrikalarından onu ayıran özellikler nelerdir? Bu soruların cevaplarını dönemin yazılı ve görsel basınından, telif eserlerinden, Cumhuriyet arşivinden, şirketin kendi arşivi ve çalışanlarıyla yapılan görüşmelerle değerlendirilmiştir.

2-Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi'nden İpek-iş'e

Bursa'da 1908 yılında başlayan sermaye ve işletmelerin milli ve yerli olmasını hedefleyen Milli İktisat politikasının ilk meyveleri Bursa Mensûcât-ı Osmaniye Anonim Şirketi (1910) ve Hüdavendigâr Seyri Sefâin Anonim Şirketi (1911) (Üsküdari, 1972) olmuştur. Başlangıçta ayrı iki şirket olsalar da kurucuları ve hissedarları hemen hemen aynı olan bu iki şirket, daha sonra Bursa Mensûcâtı Osmaniye Anonim Şirketi adıyla birleşerek varlığını sürdürmüştür. Kuruluşun ilk yıllarında önemli gelişme gösteren şirket daha sonra I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve onu izleyen dönemde (Millî Mücadele) ortaya çıkan olumsuz ekonomik şartlar (mal tedarik sıkıntısı, yetersiz sermaye, insan gücü kaybı vd.) nedeniyle pek çok sorunla karşılaşmıştır (Dalsar, 1960). Bursa Mensucat-ı Osmaniye Anonim Şirketi, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 de Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi olarak adını değiştirmiştir (Üsküdari, 1972). Şirket faaliyetlerini hayata geçirmek için Bursa merkezinde bir dokuma fabrikası yapımına başlamıştır. Bu girişimi devlet tarafından teşvik ve takdir edilmiştir (BCA. 030.10.0.0.2.9.20. ve Tarih: 23.10.1925)*. Bizzat Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, fabrikanın sermayesine destek olması için İş Bankasını görevlendirmiş ve fabrika temel atma törenine katılmıştır (1 Ekim 1925) ("Gazi Hazretleri Bursa'da", 1925, 2 Teşrinievvel, Cumhuriyet; "Gazi Hz.inin Bursa Seyahati", 1925, 2 Teşrinievvel, Vakıt)* 1927 yılında İş Bankası'nın etkin katılımıyla yeniden düzenlenmesi ve İpek-İş adını alan (Üsküdari, 1972; Bursa 1927 Vilayeti Salnamesi) şirketin idare merkezi İstanbul, kurucuları, İş Bankası Bursa Şube Müdürü Saffet Bey, Monsieur Antoin Pios, Tüccar Hüsnü ve Hafız Halit beylerdir* (BCA. 030.18.1.2.1.59.10.Tarih:03.09.1930; Ökçün, 1975; BCA. 030.18.1.2.1.59.10. Tarih:03.09.1930).

Bursa İpek-İş Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi başlangıçta ağırlıklı olarak doğal ipek kumaş üretimine ayırmışsa da 1930 yılında 15 yün tezgâhı ile yün dokumacılığını da faaliyet sahasına almıştır. 1933 yılında Yüniş ("Yüniş!", 1933, 30 Eylül Cumhuriyet)* adıyla ipekli dokumalarına rekabet edecek derecede kaliteli güzel yerli yün dokuma bünyesinde

* Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 22 Eylül 1925 tarihinde Bursa'ya teşrif buyurmaları.

* "...Bursa'da bir dokumacılık şirketi teşkil edildiğine memnuniyetle mütalaa olmuştum. Bugün bu şirkete ait fabrikanın vaz' esas merasiminde bulunmak fırsatını meşrutlarla karşıladım... Hükümeti Cumhuriyet' nin bu gibi milli teşebbüsleri daima himaye edeceğini zikrederim. Bu tesiste pişve olan İş bankasına sureti mahsusa da teşekkür ederim."

* "Şirket ;3/9/1930 tarihli ve 9906 sayılı kararname ile: Merkezi İstanbul olmak üzere 50 sene müddet ve 400.000 Türk Lirası sermaye ile teşkiline başlanan Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Türk Anonim Şirketi'nin, kuruluş tarihinde sermayesinin %10'unun tedarik olunduğu, banka mektubu ile gösterilerek İcrâ Vekilleri Heyetinin 3 Eylül 1930 tarihli toplantısında mukavelenamesi tasdik edilmiştir."

* "...Yüniş, İpekiş'in kardeşidir... Yüniş'te kadın erkek yünlü kumaşlar hususunda memleketi Avrupa'ya para vermekten kurtaracaktır... Yüniş en son sistem makinelerle teçhiz edilmiş bir mensucat fabrikasıdır."

başlamıştır. Dönemin genel efkârının tercih ettiği, yurt dışı yünlü dokuma ve kumaş örnekleriyle rekabet edecek kalitede olan dokumalar, dönemin basınında hem reklam sayfalarında hem de sütunlarında bolca yer almıştır (1933, 27 Mayıs, Cumhuriyet; 1933, 25 Haziran, Cumhuriyet; 1933, 30 Eylül, Cumhuriyet) yılında İpek-iş'in Yüniş adıyla yünlü dokuma sanayii bünyesine dâhil etmesi ve Bursa'nın en büyük dokuma fabrikası olması sebebiyle Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, kalabalık devlet erkânı ve basın ile fabrikayı ziyarete gelmiştir. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ilk gelişinden sekiz yıl sonra ziyaret ettiği fabrikada gördükleri esasında gelişen, değişen Türkiye Cumhuriyeti'nin özetidir. Milli sermaye, özel teşebbüs teşviklerinin hayata geçmesinin güzel örneğidir. İpek-İş fabrikası aynı zamanda sanayide yabancı uzmanların yerini Türk uzmanlarına bırakılmaya başladığını göstermesi bakımından da umut verici, güzel bir gelişmenin örneklerinden biri olmuştur ("Gazi Hz. Bursa'da", 1933, 20 Kânunusani, Cumhuriyet).*

1930'da İpek-iş; 15'i yün, 50'si doğal ipek işleyen toplam 65 tezgâhıyla günde 600 metre kumaş çıkarmaktadırlar. 1936 yılında kuvve-i muharrikesini de kendi üreten fabrikada her gün kadın erkek 200 işçi çalışanı (Bursa Sesleri, 29.10.1936) ile Bursa'nın en büyük dokuma fabrikasıdır. 1930'larda İpek-İş'in en büyük hissedarı İş Bankası'dır (Altun, vd. 2001). Otuz yedi sene ipekli dokumacılık yapmış, Bursa ve ülke ekonomisindeki yerini almıştır. 1933 yılında Bursa'ya tekrar gelen ve fabrikayı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın (BCA. 030.10.0.0.2.11.4. Tarih:19.01.1933)* haberleri o günkü gazetelere oldukça yer almıştır ("Gazi Hz. Bursa'da", 1933, 20 Kânunusani, Cumhuriyet). Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın her yeni gelişmesini bizzat takip ettiği, incelediği fabrika, bu teveccühü boşa çıkarmayacak eserlere imza atmayı sürdürmüştür.

Cumhuriyetin 10. yılında fabrikanın artan milli yapısı ile ülke içindeki görünürlüğü üç büyük şehirde açacağı şubeleri ile daha da artacaktır. İzmir (4 Ocak 1933), İstanbul (8 Ocak 1933) ve Ankara'da (15 Mayıs 1933) açılan şubeler, dönemin basınında geniş yer almıştır.

* "...Otomobille İpek-iş dokuma fabrikasına gittiler, burada fabrikanın hemen bütün dairelerini dolaşarak nasıl çalışıldığını yakından gördüler. Fabrikanın müdürü ve mütehassısları tarafından verilen izahatı alaka ile dinlediler. Müdürlük odasında bir müddet dinlendiler ve bu sırada gerek refakatlerinde bulunan İktisat Vekili Celal Beyefendi, gerek fabrika müdürü Reşat Beyler fabrikanın kuruluşundan beri yaptığı işler, geçirdiği tekâmüller, satış teşkilatı, amele vaziyeti üzerinde görüştüler. Başlangıçta ecebî mütehassıslar da çalıştıran fabrika bugün hepsi Türk olan genç ve çok değerli mütehassısların elindedir. İşçiler, Bursalıdırlar. Ve daha iş kanunu çıkmamış olmasına rağmen günde 8 saat çalışmaktadırlar. İpek-iş kumaşları ağırlaştırıp güzelleştiren modern tesisatı Balkan memleketlerinde eşi bulunmayan ve Avrupa'nın belli başlı dokuma merkezlerinden pek azında bulunan işleri ve mükemmel bir derecededir... Reiscumhur Hazretleri ayrılırken fabrikanın anket defterine şu cümleyi yazdılar: "İpek-iş fabrikasında gördüklerimden çok sevinç duydum." Gazi Hazretlerinin fabrikayı ziyaretleri filme de alınmıştır..."

* Cumhurbaşkanı'nın Bursa ve Mudanya gezileri ile İpek-iş Fabrikası ve Askeri Hastaneyi ziyareti.

Şubelerin açılışları günün gazetelerinin sayfalarını doldururken aynı şekilde açılışlara ilgi şehirlerin en yüksek mülki amirlerinden, şehrin mebuslarına, bakanlara, Cumhuriyet Halk Fırkası müfettişlerinden, dönemin Güzellerine varıncaya kadar kalabalık bir katılımı gerçekleşmiştir. Bunlarla ilgili haberlerde:

“İş bankasının memleket iktisadiyatına yaptığı hizmetleri ile İpekiş’in yorulmak bilmeyen bir gayret ve dikkatle her gün satılığa çıkardığı yeni yeni kumaşları vardır. Bunların Amerika’da bile çok beğenildiğini söylemek” (“İpek-iş İzmir Şubesi Açıldı”, 1933, 5 Kanunusani, Yeni Asır; “İpek-iş İzmir Şubesi Açıldı”, 1933, 5 Kanunusani, Anadolu). ve “İpekiş mamulâtının ipeklilerini tetkik ederken, milli bir müessesenin vücuda getirdiği eserler karşısındaki takdirlerini izhar eyliyorlar, İpekiş İzmir satış şubesi dün Ege güzeli Neriman Hanuma, İpekiş’in en güzel ipeklilerinden bir tuvaletlik hediye etmiştir. Ege güzeline ..mavi bir renkte bir kumaş beğenildi. Neriman Hanım bu tuvaletle İstanbul müsabakasına iştirak edeceğim, demiştir.” (“İpek-iş İzmir Şubesi Açıldı”, 1933, 5 Kânunusani, Anadolu). Ayrıca “. İpekiş’in İstanbul şubesi bugün merasimle açıldı. Bursa Güzeli Leman Hanım’a İpekiş’te beğendiği kumaştan nefis bir tuvaletlik vermiştir. ” (“İpek-iş İstanbul Şubesi Açıldı”, 1933, 8 Ocak, Yeni Asır). gibi cümlelerle İpek-İş’in kalitesi, tasarım kültürü içinde kendini yenileyen bir marka olduğu, herkes tarafından kumaşlarının beğenildiği sıklıkla vurgulanmaktadır.

İpek-iş; “Kenarında İpekiş markası yazılı olmayan kumaşlar İpekiş’in değildir.” sloganıyla 1933 yılında İstanbul, Beyoğlu, İzmir ve Ankara’da mağazalarını, Adapazarı, Balıkesir, Diyarbakır, Eskişehir, Konya, Trabzon ve Mersin’de acentalarını, Kars ve Ayvalık’ta açtığı bayileriyle Türkiye’nin dört bir yanına ulaşacaktır (1933, 25 Haziran, Cumhuriyet). Hak edilen ve takdir gören İpek-iş doğal ipeklileri hem Bursa’nın hem de Bursa’da açılan diğer ipek ve ipekli kumaş fabrika ve imalâthanelerinin şöhretini artırmıştır. Bu başarıda fabrikanın yöneticisi ve mühendisi olan Kamil Sidal ve arkadaşlarının emekleri, kaliteden ödün vermeyen titiz çalışmaları da ayrıca ifade edilmelidir (Bursa Sesleri, 11.9.1936).

Kamil Sidal ile başlayan bu süreç bugün de başarılı yöneticileriyle birlikte sürdürülebilir bir marka olarak hayata dokunan İpek-iş, aynı titizlik ve kalite ile yenilikçi ürünler üretmeye devam eden yönetici kadroları ve emek veren tüm çalışanları ile Türk ekonomisine katma değeri yüksek ürünler üretmeye devam etmektedir. Sürdürülebilir bakış açısı ile Cumhuriyet ile atılan temelleri sağlam bir kurum kültürü, kalıcı izli marka ismi ile milli sermaye milli kültürün bir temsilcisi olarak üretimine devam etmektedir. İpek-iş, milli tasarım kültürünün oluşum sürecinde tüm dünyayı etkileyen Bauhaus ekolünde sanat ve tasarım eğitim veren değerli eğitim

kurumlarımızdan yetişmiş tekstil tasarımcıları ve değerli mühendislerin birlikte ürettiği bir değerdir. Bugün de aynı inanç ile çağın gereği olan sürdürülebilir yenilikçi yaklaşımlarıyla teknik kumaşlar tasarlayıp üretmektedir.

3-Cumhuriyet Dönemi ile Birlikte Ulusal Tasarım Kültürünün Oluşumu

Araştırmanın bu bölümünde ulusal tasarım kültürünün oluşumu ve bu sürece eğitim alanında katkı sağlayan güzel sanatlar eğitiminin başlangıcı ve günümüze kadar olan etkileri üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda Türk tekstil sanayinin ulusal tasarım kimliğinde geçmişten günümüze sürdürülebilir bir marka değeri olan İpek-iş firmasının dünü ve bugünü değerlendirilecektir.

Cumhuriyet ile aynı yaşta olan İpek-iş firması yetkilileri ve gerek özelleştirme öncesi dönem ve gerekse özelleştirme sonrası dönemde eski çalışanlar ile yapılan görüşmeler sonucunda işletmenin arşivinin tamamına yakının korunmadığı bilgisine ulaşılmıştır. İpek-iş firmada çalışan üst düzey yönetici ile yapılan görüşme ve bu yetkilinin bir dergi için verdiği röportajın birbiriyle örtüştüğü de görülmektedir. Firma yetkilisi işletmenin kumaş arşivi, desen arşivi ve bugüne kadar üretilen tüm ürünlere ait envanter bilgilerinin mevcut olmadığı bilgisini paylaşmıştır. Ayrıca işletmenin muhasebe kısmında sorumlu olarak çalışan Cevdet Akçakoca ile görüşülmüştür. Cevdet Akçakoca, işletmede çalıştığı zamanlara ait anılarını ve kişisel arşivini paylaşmıştır. Tüm bu görüşmeler sonucunda Türk tekstil tarihinin Cumhuriyet dönemine ait bir kimliği olan İpek-iş in belleğinin korunamadığını göstermektedir. Bu bellek bizlere Cumhuriyet döneminde oluşturulan ulusal tasarım kimliğinin somut kaynaklarını gösterecekken ne yazık ki yok olmuş durumdadır. Araştırmada kullanılan sözlü tarih yöntemi ile ulaşılan kişilerin anıları, gazete haberleri, yazılı kaynaklar ve resmî yazılar ışığında çalışma tamamlanmıştır.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında iktisadi bağımsızlık konusundaki tutum, yabancı sermaye karşısındaki tavrı belirleyen önemli etkenlerdir. Bu konudaki kararlılığımız iktisat kongreleri ile yaygınlaştırılmıştır. Milli sermaye ve yerli üretimi arttırmak, teşvik etmek ve takdir etmek için ülke genelinde ve ülke dışında fuarlar, sergiler açılmıştır. Batı toplumlarında düzenlenen fuarlar, sergiler ticari hayatta önemli etkinliklerden sayılmaktaydı. Sanayi, ziraat ve ticari hayattaki atılımlardan yerli malı kullanmayı özendirmenin yanı sıra yurtiçinde ve yurt dışında düzenlenen bu etkinliklere katılmak ticari hayatta önemli etkiler yaratmıştır. Sergiler daha çok sanayi ve zirai ürünler ile düzenlenmiş olsa da sergilerde satışların yapılması onlara “*Ticaret Sergisi*” özelliğini kazandırmıştır. 1929 yılında tüm dünyayı etkileyen büyük

ekonomik buhranın etkilerini azaltabilmek için düzenlenen *yerli mallar sergileri* ile *İzmir 9 Eylül Sergisi* önemli ticari sergilerden birisidir (Duman, 1993).

Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni ekonomik uygulamalarda Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin en önemli etkinliklerinden birisi olan Yerli Malı Sergileri İstanbul Galatasaray Lisesi'nde 1929-1939 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Galatasaray Lisesi'nde ilk Yerli Mallar Sergisi 11 Ağustos 1929 yılında açıldı. Toplam on bir salonda düzenlenen bu etkinlikte, dönemin büyük sanayi kuruluşları kendi üretimleri olan ürünleri sergilemiş ve büyük bir ilgi görmüştür. Farklı salonlarda triko, dokuma, ahşap işleri, metal endüstrisi, ev eşyaları, atölyelerde üretilen seramik-cam ürünleri ve gıda ürünleri sergilenmekteydi. Katılım için devletin de destek verdiği firmalarda bulunmaktadır. 1939 yılına kadar toplam on bir sergi düzenlenmiş ve İkinci Dünya Savaşının adımlarının yaklaştığı bu yıldan sonra bir daha düzenlenmemiştir (Özsuca, 2019). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin başlattığı milli sanayi sergileri; Ankara, İstanbul, Bursa ve İzmir gibi sanayisi gelişmiş şehirlerin yanı sıra bir diğerini de Konya da 1-10 Temmuz 1932 tarihleri arasında *Konya Birinci Milli Sanayi Sergisi* olarak açmıştır. Konya Milli Sanayi Sergisi, çok geniş bir katılım sağlanması nedeniyle bölgesel bir sergi olmaktan çıkıp bütün yurt genelinden katılımcıların rekabetine sahne olmuş bir sergidir. Sergiye İstanbul'dan 25, Bursa'dan 5, Adapazarı'ndan 2, Ankara'dan 1, Eskişehir'den 2, Konya'dan 22, Buldan'dan 3 toplam 60 yerli sanayi kuruluşu katılmıştır. İlk kez düzenlenen Konya Milli Sanayi Sergisi sanayiciler tarafından büyük ilgi gösterilmiştir. Bu ilginin en önemli sebeplerinden birisi, Konya'da bu zamana kadar düzenlenen sergilerin en mükemmeli olmasıdır. Yerli malı kullanılmasını özendirme, yurtiçi ve yurtdışında düzenlenen fuar ve sergilere İpek-iş te katılarak büyük başarılar sağlamıştır. Özellikle Konya'da düzenlenen sergide *İpek-iş* firması beraberinde getirdiği terziler vasıtasıyla 5 ila 7 liraya elbise dikerek büyük satış yapmıştır (Çoban, 2011).



Görsel 1: (Karlıkl, 1998)

Dördüncü Yerli Mallar Sergisi ise, yerli ürünlerin teşvik edildiği önemli sergilerden birisi olmuştur. Serginin açılışında Meclis Başkanı Kazım Paşa, İpek-iş firmasının pavyonunda sergilenen kumaşlar için “*Keriman Halis Hanım, bu yerli kumaşlardan giydiği için kraliçe olmuştur.*” diyerek yerli mallarının kalitesini överek dikkatleri çekmiştir. Başvekil İsmet Paşa’nın ziyaretinde ise İpek-iş pavyonunda “*Krep Keriman*” namıyla takdim edilen kumaşın, dünya güzeli seçilen *Keriman Halis’in* yarışma sırasında giydiği giysinin yapıldığı kumaş olduğu belirtilmiştir. Dördüncü Yerli Mallar Sergisi’nde sergilenen ürünlerin Avrupa malları kalitesinde olması ve hatta onlardan daha ucuz olması nedeniyle satış rekoru kırılmıştır. İpek-iş ayrıca 1933 yılında Milano Sergisine de katılmıştır. Türk pavyonunda İpek-iş ürünleri, tütün, likör, şarap, yerli sanayi kuruluşlarının üretimi olan kumaşlar, deri ve çeşitli eşyalar, üzüm, incir, fındık ve afyon ürünleri teşhir edilmiştir (Çoban, 2011).



Görsel 2- Görsel 3: Yerli Mallar Sergisi genel görünüm, İpek-iş Pavyonu, 2 Ağustos
1932 Cumhuriyet Gazetesi

Düzenlenen bu sergiler Cumhuriyetin kuruluş döneminde ekonomik çabaların adeta vitrini konumundadır. Devlet tarafından desteklenen sergilerde ressam dekoratör ve mimarlar tarafından tasarlanan stantlardan afişlere kadar tüm görsel çalışmalar bu sürecin önemini ortaya koymaktadır. Çalışmalar modernist bir tavırla Cumhuriyet ideolojisinin halk ile doğrudan temasını da sağlamaktadır. Düzenlenen sergilere hem özel sektör hem devlet işletmeleri de katılmaktadır. Devlet girişimlerinin katılımı sergicilik işinin tasarım destekli ilerlemesini sağlamıştır (Turan ve Ödekan, 2009).

Tüm bu milli kalkınma çalışmaları ile aynı zamanda ulusal tasarım kültürünün oluşturulmasına yönelik sanayi yatırımları ile hız verilmiştir. Ekonomik hamlelerin yanı sıra *Milli Mimari*, *Milli Rönesans*, *Yeni Klasik Üslup* olarak da isimlendirilen, ulusalcılık akımı anlayışını içeren tasarımlarda milli bir kimlik oluşturma çabasıyla benimsenmeye başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal alanlarda değişimlerin izleri mimari üsluptaki milli adımlar ile başlayan bu kalkınma sürecinde aynı zamanda milli sanayi hamlesinde rekabet edebilecek değerde ürünlerin tasarlanması ve üretilmesinde *ulusal tasarım bilinci yaratma* inancının izlerini de görmek mümkündür (Çubukçu, 2021).

Sanat, mimari, endüstriyel ürünlerin tasarım alanlarında ulusal bir kimlik arayışında dünya ülkeleri ile çağdaş bir bakış açısı yakalanmasında etkili bir süreç olmuştur. Bir ulusun köklü geçmişinin izler üzerine inşa edilen yeni devletçilik anlayışında ulusal tasarım kültürünün oluşmasında yaratıcılık boyutu önemli bir unsurdur. Bu süreçte geçmişin izlerinin gelecek ile ortak payda da birleşiminden yeni bir anlayış yaratılacaktır. Endüstri ürünlerinde yaratma sürecinde salt sanatsal unsurlar değil aynı zamanda ekonomiyi içine alan farkı boyutlardan oluştuğundan geniş kapsamlı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Yaratma eyleminde estetik duygu yaratmanın yanı sıra pazar ekonomisine uygun, rekabet gücü olan ürünler yaratmak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin de ana hedefi olmuştur (Tunalı, 2004).

Bu hedefine ulaşırken yaklaşık yüz yıllık siyasi, askeri ve kültürel iş birliği yaptığı Almanya'dan ve Almanya'da gelişen "*Bauhaus*"*(Sözen ve Tanyeli, 1986) sanat ve zanaatın estetik kaygılarını içeren uygulamaya dönük anlayışında Cumhuriyet Dönemi başından 1950'li yıllar sonrasına kadar milli kalkınmaya yönelik çalışmalarda etkilenilmiştir.

Bauhaus, sanat eğitiminin kökten etkileyen bir kurum olarak uygulamalı sanatlar ile güzel sanatlar arasındaki duvarı ortadan kaldıran ve her iki alanında etkileşim içine girmesine zemin hazırlamıştır (Artun ve Aliçavuşoğlu, 2011). Bauhaus'un kuruluş amaçlarından en önemlisi sanatçıyı yaşadığı toplumun sosyal konuları hakkında bilinçlendirmek ve sorumluluk vermek olarak da görülebilir. Endüstrinin gereksinimlerinin karşılamak için tekstil, cam, seramik gibi alanlarda tasarımlar yaparak bunların fabrikalarda üretilmesinin sağlamasındaki ana amaç, sanatçının yaratıcı fikirlerinin hayata geçmesini sağlamaktır (Artun ve Aliçavuşoğlu, 2011).

Bauhaus'un Türkiye üzerindeki etkisi Osmanlı İmparatorluğunun son dönemiyle birlikte başlayan modernleşme süreciyle yakından ilişkilidir. Bu süreç aynı zamanda Cumhuriyetin kuruluş sonrası yıllarında modernist bakış açısıyla kültür politikaları için

* Bauhaus, 1919 yılında Walter Gropius tarafından kurulmuştur. Weimar kentinde W. Gropius, tasarım ve uygulamalı sanatlar alanında eğitim veren okulları birleştirerek "Bauhaus" adıyla yeni bir okul kurmuştur. 1926'da Dessau, 1932'de Berlin'e taşınan okul, 1933'te Nazi yönetimi tarafından kapatılmıştır.

Bauhaus temel oluşturmuştur. Bauhaus, Türkiye’de 1930’lu yıllardan itibaren sanat, tasarım ve mimarlık eğitimi ve uygulamalarında daha fazla rol üstlenmiştir.

4-Güzel Sanatlar Eğitiminin Başlangıcı ve Gelişim Süreci

Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme sürecinde Avrupa ile kurulan ilişkilerden eğitim sistemi de etkilenmiştir. Bu amaçla 1883 yılında ilk Güzel Sanatlar Akademisi (Sanayii Nefise Mektebi) kurulmuştur. Sanayii Nefise Mektebi, güzel sanatlar eğitiminin gelişmesine değerli katkılar sunmuştur. 1926 yılında Cumhuriyet Dönemi ile Sanayii-Nefise Mektebi, “Devlet Güzel Sanatlar Akademisi” (Mimar Sinan Üniversitesi) adını almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Sanayi-i Nefise Mektebi’nde Cemil Bey’in müdürlüğü sırasında “*Tezyinat*” bölümünü kurması önemli bir girişimse de bu bölüm pek varlık gösterememiştir. Tezyinat bölümünü, 1925’te açılan Paris Uluslararası Dekoratif Sanatlar Sergisi’nin etkisinde kalan Namık İsmail geliştirecektir: 1929’da Philip Ginther’i bu bölümün başına getirir. Böylece ilkin kumaş desenleri üzerinde çalışan “*Umumi Tezyinat*” atölyesi ile 1938-39’da kurulan “*Vitrin ve Tiyatro*” atölyesinin nüvesi oluşur; en sonunda Tezyinat bölümü “Kumaş Desenleri Atölyesi” ne dönüştürülür (Taha Toros Arşivi. <https://docplayer.biz.tr/11656422>).

Tekstil sanayine desinatör, tekstil tasarımcı yetiştirmek üzere kurulan ilk eğitim atölyesi, *Sabih Gözen* tarafından 1940 yılında Devlet Güzel Sanatlar Akademisi içerisinde kurulan “Kumaş Desenleri Bölümü” dür. Daha sonra 1957-58 Eğitim-öğretim yılında Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu eğitime başlamıştır. Okulun bölümleri arasında; iç mimarlık, dekoratif resim, grafik, seramik ve tekstil bölümleri bulunmaktadır. Okulun kuruluş amacı, Türk tekstil endüstrisinde endüstriyel anlamda tasarımlar yapan eleman eksikliğini gidermektir. Bauhaus'un, estetik anlayışını işlevsellikle birleştiren görüşü Türkiye’de ilk kez bir sanat eğitimi veren kurumda eğitim anlayışının temelini oluşturmuştur. Bauhaus ilkelerinin Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulu’nda ilk eğitimcisi Alman *Adolph Schneck*’dir. Ayrıca *Herald Schmith*, *Barbara Schmith* ve *Edith Koch*’da Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulunun ilk kuruluşunda yer alan isimlerdendir. Bu eğitim kurumlarında yetişen öğrenciler fabrikalarda ve modaya ağırlık veren kurumlarda çalışmış ya da özel atölye faaliyetlerini sürdürmeye uğraşmışlardır (Tansuğ, 1996).

Türk tekstil sektörünün ihtiyacı olan estetik nesnelere tasarlanması amacıyla kurulan Tekstil Sanatları Bölümünden mezun olan tasarımcılar başta Sümerbank olmak üzere bugünde yaşayan ve ticari varlıklarını devam ettiren firmalar için tasarı yapmışlardır. Tekstil sektörünü bugüne kadar getiren önemli birikimlerin kurucuları olmuşlardır (Artun ve Aliçavuşoğlu,

<https://dijitalkutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2115708>). Ayrıca 1944 yılında fabrikada çalışan işçi sayısı; 78 erkek,125 kadın, kız ve çocuk olmak üzere 203 kişidir. Bunun yanında müdürü, işletme şefi, muhasebecisi, bunlara yardımcı olan 20 memur ve müstahdemi, fabrika çatısı altında hizmet görmektedir. Fabrikada hammadde olarak yılda 9.600-12.000 kilo ipek ipliği kullanılmakta, bu iplik Bursa piyasasından kilosu 52 liradan karşılanmaktadır. Bursa ipek sanayiinde önemli bir yere sahip olan fabrika, kamgarn ve ştraygarn iplikleri kullanmaktadır. Bu ipliklerden, elbiselikler, pardösülükler, mantoluklar imal edilmektedir (“Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi: İpekiş Fabrikası”, <https://dijitalkutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2115708>).

1950 sonrasında yünlü dokuma üretiminde yoğunluk kazanan İpek-iş, 1957 yılında Ankara’daki Yün-İş Şirketiyle birleştirilerek ağırlıkla yünlü sanayide faaliyet gösteren bir kuruluş durumuna gelmiştir. 1968 de bu faaliyetini tasfiye ederek yünlü dokumacılığa geçmiştir. Kullandığı yün ipliğini Merinos ve Yıldız Yün Fabrikalarından almaktadır. 1969 da 350 işçi çalıştırmaktadır. Senelik kumaş kapasitesi 300.000 metre olan şirket elektrik enerjisini şehir cereyanından alırken, suyu kendi artezyen kuyularından temin etmektedir (Can, 1969).

İpek-iş, 1991 yılından itibaren, *Tarman Grup* adlı özel sermaye grubu tarafından işletilmekte ve yünlü sanayi alanında üretimini sürdürmektedir (Bursa Ticaret Borsası Stratejik Planı, 2012). Rekabet gücü yüksek bir sanayi yaratma ve ekonomiyi kalkındırma hedefleriyle kurulan milli pek çok yatırımdan biri olan İpek-iş günümüze kadar varlığını devam ettiren sürdürülebilir bir marka olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının etki alanlarına bakıldığında artan nüfus ile dünyada gittikçe azalan kaynakların kullanımın getirdiği zorunluluktan doğmuştur. 1992 yılında Brezilya’da düzenlenen dünya zirvesinde, sürdürülebilirlik kavramı tüm ülkeler tarafından kabul edilmiştir. 2002 yılında ise Johannesburg da 100’den fazla hükümet, kurum ve kuruluşların katılım ile *doğal kaynakların kullanımı ve bio çeşitliliğin korunması* üzerine çeşitli kararlar alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınma süreçlerinde bazı temel noktalar tespit edilmiştir. Bunlar; ekonomik kalkınma ve adil bir refah dağılımı sağlama, sosyal kalkınma ve eşitlik, beraberlik ile sosyal hareketlilik sağlamak, çevre ve doğal kaynakların korunması, teknolojik transformasyon (çevre kirliliğini azaltacak teknolojik dönüşüm) olarak sıralanabilir (Ghazy, 2015). Sürdürülebilirlik anlayışının firmalarda gerçekleşme sürecinde ise *toplumun refahını geliştirmesi, sosyal, çevresel ve ekonomik sorunları yönetme* ve benzer düşünceler hususunda daha hassas davranmaları yönünde bir beklentiyi karşılamaktadır (Arslan, vd. 2020). İpek-iş

'in, 1925'ten günümüze süregelen tekstil yolculuğunda gelişen üretim teknolojileri ile tekstilde yenilikçi ve çok farklı boyutlara uzanan bir anlayış ile Türk tekstil sektörüne hizmet etmektedir. Uzun yıllar İpek-iş firmasında muhasebe kısmında sorumlu olarak çalışan Cevdet Akçakoca anılarında şöyle bahsetmektedir.

“İpekiş fabrikası yerli yünlerden strayhgarn olarak adlandırılan kalın iplikleri ve battaniye ipliklerini yapıyor ve dünya çapında paltoluk, mantoluk kumaşlar ürettiyordu. Her Bursalı kadının evinde en kıymetli kumaş İpekiş kumaşı idi. Strayhgarn kumaşlardan başka, Merinosun da yaptığı kamgarn yani daha ince iplikleri piyasadan satın alıyor ve bunlarla da erkek giyimi için giysilik kumaşlar yapıyordu. Bunları da Merinos veya benzer fabrikaların ürünlerinden daha yüksek fiyatlara satılabiliyordu. İpekiş fabrikasının apre işlemleri benzer fabrikalardakilerden daha üstündü. 1925 ten beri yetişmiş ustaları ve oturmuş sistemleri vardı”(<https://www.cevdetakcokoca.com/ipekis-baslangic>).



Görsel 6: Cevdet Akçakoca arşivinden İpekiş satış mağazası ve mağaza vitrin tasarımı

Özelleşme sonrası dönem ile tüm dünyada gittikçe önem kazanan sürdürülebilirlik kavramı İpek-iş içinde önem kazanmıştır. Sağlam bir teknik alt yapı ve köklü bir işletmenin temelleri üzerine şekillenen bu yeni oluşumda geçmişin izleri geleceğe yön çizmektedir. Firmanın sürdürülebilirlik anlayışında can alıcı nokta, dünyayı koruyarak üretim yapmanın getirdiği bilinç önem kazanmaktadır. İpek-iş sürdürülebilirlik kelimesi bu kadar gündemde olmadığı zamanlardan bile pek çok sertifikayı elde etmiş, dünya pazarında ülkemizi temsil eden

ve yerli tekstil üreticilerine önderlik eden bir yapıya sahip bir firma olarak değerlendirilmektedir. Yeni ve sürdürülebilir polyester iplikler atık plastik şişelerden üretilmektedir. Dönüştürülmüş polyester iplikler ile müşterilerin ve tüketicilerin sürekli büyüyen deniz ve okyanus plastiği problemini çözmeye büyük bir rol oynamaktadır. Üretim süreçlerinde kullanılan pet şişeler denizleri ve okyanusları kirletme riskini ortadan kaldırarak doğaya 400 yıl gibi bir zaman kazandırmayı ön görmektedir. Pet şişeler birinci sınıf PES iplik üretiminde kullanılmaktadır. Bunu yaparken milyarlarca plastik şişeyi geri dönüştürülmüş iplik üretiminde kullanarak doğal kaynaklarımızı korumayı hedeflemektedir (İpekiş tarihçe; <https://www.ipekis.com.tr/surdurulebilirlik>).

İpek-iş firması sosyal, çevresel ve ekonomik meseleleri yönetme noktasında uluslararası geçerliliği olan *STANDARD 100 by OEKO-TEX®*, zararlı maddeler için test edilmiş tekstiller için dünyanın en iyi bilinen etiketlerinden birine sahip bulunmaktadır. Bu sertifika müşteri güvenini ve yüksek ürün güvenliğini temsil etmektedir. Tedarik zincirinde son üründeki geri dönüşüm içeriğinin izlenmesi ve doğrulanması için oluşturulmuş bir standarttır. Uluslararası Standardizasyon Örgütü, dünya çapında 162 ulusal standart kuruluşunun üye olduğu bağımsız uluslararası bir organizasyondur. ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, etkili bir kalite yönetim sistemini ifade eden bir standarttır. İpek-iş markasının amaçları arasında; inovasyonu destekleyen ve küresel boyuttaki tüm zorluklara çözümler sunmak ve uluslararası standartları geliştirmek, uluslararası alanda kabul görmüş standartta ürün ve hizmet almasını sağlamanın yanı sıra sürdürülebilir büyüme ve geliştirilmesinde önemli rol oynamak sayılabilir (İpekiş sertifikaları; <https://www.ipekis.com.tr/sertifikalar>).

Textotex’de İpek-iş Genel Müdürü Aşkın Kandil ile yapılan bir röportajda, *“insanların gelecek dönemde sadece kalite ve görünümle yetinmeyecekleri kalite ve görünümün yanında yaşam kalitesini artıran, kullanım kolaylığı ve konfor sağlayacak inovatif, fonksiyonel ürünlerin tercih sebebi olacağını belirtmiştir”*. Bu doğrultuda nanoteknoloji ve mikro kapsül teknolojilerini ve avantajlarını kullanarak *“Kumaşın 7 Harikası”* konseptiyle akıllı kumaş koleksiyonu oluşturduklarını belirten Kandil, konseptle ilgili olarak *“Her biri farklı fonksiyonlar kazandırılmış akıllı kumaş koleksiyonumuzda maksimum hareket kabiliyeti ve dayanıklılık sağlayan Pure Woolstretch, su ve leke tutmayan Bionic Finish, antibakteriyel Silverplus, zayıflamaya yardımcı Slimming, gün boyu hoş koku yayan kadın ve erkeklere özel parfüm kokulu Bioperfume, polen itici Zeropolen, koyu renklerde yakıcı güneşe rağmen serin tutan, UV etkisini azaltan Cooldark ve stresi azaltıp yorgunluk gideren Zerostress olmak üzere toplam sekiz kumaş bulunuyor. Önümüzdeki dönemde de yenilikçi kumaşlarımızla tüketicilerin*

farklı ihtiyaçlarına cevap vermeye devam edeceğiz” ifadesini kullanmıştır (İpek-iř’ten yeni haberler : <https://www.textotex.com/haber/ozelhaber/asirlik-ipekis-avrupanin>).

Cumhuriyetin ilk sanayi kuruluşlarından olan ve bu anlamda sürdürülebilir kurumsal bir marka olarak halen daha varlığını sürdüren İpek-iř, toplumun refahını geliştirmek, sosyal, çevresel ve ekonomik durumlara karşı daha hassas davranma ilkeleriyle rakiplerine karşı tüm bu üstün yönleriyle üretimine devam etmektedir.

Sonuç

Kuruluşu Osmanlı Devleti'ndeki Milli İktisat Politikasının başladığı yıllara dayanan Cumhuriyet ile yerli ve milli sanayinin öncülerinden biri olmayı devam ettiren Bursa Dokumacılık ve Trikotaj A.Ş yani İpek-iş; Türkiye Cumhuriyeti'nin tekstil ve sanayi alanında değişimini, gelişimini göstermesi bakımından güzel bir örnektir. Başlangıç çıkış noktası Bursa ile markalaşan ipek ve ipek dokumacılığıdır. Türkiye Cumhuriyeti gibi çağına ayak uyduran, yenilikleri bünyesinde evrimleştiren, halkın ve sanayinin istek ve ihtiyaçlarına yönelik gelişmelere kapısını kapatmayan İpek-iş 1940'lardan sonra yün ve yün dokumacılığa geçmiştir. Aldığı uluslararası ödüller, katıldığı ulusal ve uluslararası sergi ve fuarlardaki ilgi ve tercih onun kendisi ile rekabetini başlatmıştır. Sürdürülebilir, inovatif tasarımları ile neredeyse yüzyıllık bir işletme olarak yoluna “tamam oldum, yeter” cümlesini koymadan daha ileri, daha yeni, daha, daha... diyerek devam etmektedir.

İpek-iş'in özelleştirme sonrasında önceki dönemine ait arşiv belgelerine ulaşamadığından araştırma geniş bir literatür taraması ile sonlandırılmıştır. Arşivlerinin farklı kaynaklar elinde bulunduğu eski çalışanlar ile yapılan görüşmeler sonucunda gözlemlenen ve ulaşılmasında yeterince destek görülmediği için araştırma bu haliyle sonlandırılmak durumunda kalmıştır. İlerleyen zaman içerisinde tez veya Sümerbank Basma Sanayi örneğinde olduğu gibi kişilerin elinde bulunan belge, görsel ve kumaş dokumalarına ulaşılmasında bir nebze de olsa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Cumhuriyetimiz ile aynı yaşta olan bir değer ulaşılacak yeni bilgi, belge ve dokuma kumaşlarına ait numune veya birebir dikilmiş giysilerden oluşan bir proje çalışması ile milli belleğimizde değerli bir iz olarak kalması gerektiği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv

- BCA. 030.10.0.0.2.9.20. Tarih: 23.10.1925.
BCA. 030.18.1.2.1.59.10. Tarih:03.09.1930.
BCA. 030.10.0.0. 2.11.4. Tarih:19.01.1933.
BCA.030.10.0.0.24.9. 136.9. Tarih:26.09.1933.
BCA. 030.18.1.2.95.51.5. Tarih:13.06.1941.
BCA. 030.18.1.2.100.94.17. Tarih:16.11.1942.

Sürelî Yayınlar ve Dergiler

Anadolu

Cumhuriyet

Hürriyet

Yeni Asır

Vakit

Bursa Sesleri

Telif Eserler

Akgül, M., (2017). 1930’lu Yılların Türkiye’sinde Basılı Reklamlarda Modern Kadın İmgesinin Temsili: Cumhuriyet Gazetesi Örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC*, V. 7, I. 4, 667-677.

Akkuş, T., (2008). “Bir İktisadi Siyasa Projesi: Milli İktisat ve Bursa”, *ÇTTAD*, VII/16-17, /Bahar-Güz), 119-142.

Altun, M., Ünlü, H. ve Kesiriklioğlu, F., (2001). *Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarında Bursa ve Merinos*. Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayını.

Arslan, Z. , Gökalliler, E., Arslan. Ş., (2020). Sürdürülebilir Kurumsal Marka Kavramı Üzerine Bir Literatür Çalışması. *Business and Economics Research Journal* ,Vol. 11, No. 1, 247-259.

Artun, A. Ve Aliçavuşoğlu, E., (2011). *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı-Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus*, İletişim Yayınları.

Bursa 1934 Yılıhğı, Mali Yıl 1934. (1934). Yazan ve Toplayan: SEDAD, Bursa Belediyesi Neşriyatı.

Bursa Dokumacılık ve Trikotaj Anonim Şirketi: İpekş Fabrikası. (1944). *İktisadi Yürüyüş*, 5, (100-104), 21-67.

Bursa Ticaret Borsası Stratejik Planı, 2012-2016. (2012).

Bursa Vilayeti Salnamesi. (1927). Otuz Beşinci Def'a, Bursa Vilayet Matbaası.

Can, H., (1969). *Bursa Şehrinde Dokuma Sanayii.* [Lisans Tezi İstanbul Üniveritesi].

Çiftçi, C., (2017). *Bursa'da İpekçilik (1837-1990)*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı Yayınları.

Çoban, Y., (2011). *Atatürk Dönemi Tarım, Sanayi ve Ticaret Sergileri*, [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yök Tez.

Çubukçu, E., (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarisinde Ulusal Kimlik Arayışı: Ankara'daki Kamu Yapıları, *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Çanakkale, 359-378.

Dalsar, F., (1960). *Bursa'da İpekçilik*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.

Duman, D. (1993). Yerli malı haftaları. *Tarih ve Toplum*, 19(111), 15-19.

Eldem, V., (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi.* Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ghazy, H.M.S., (2015). Achieving Sustainable Development by Applying Biomimicry in Fashion Design. *J. Basic. Appl. Sci. Res.*, 5(12), 42-53.

Kaplanoğlu, R ve Balkan, N., (2009). *120 Yıllık Tarihi Bir Çınar.* Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.

Karlıklı, Ş ve Tozan, D., (1998). *Cumhuriyet Kıyafetleri*, GSD Holding.

Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi <https://docplayer.biz.tr/11656422-Dunden-bugune-guzel-sanatlar-akademisi-akademi-artik-o-eski-akademi-degildir.html>.

Ökçün, A.G., (1975). *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ölçen, A. N., (1982). 1923-1938 Döneminde Birinci ve İkinci Sanayi Planları. *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 130-149.

Özsuca, F. F., (2019). *Yerli Mallar Sergileri – Erken Türkiye Cumhuriyeti Uygulamaları*. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara]. Yök Tez.

Polatoğlu, M.G. ve Eyyüpoğlu, İ., (2020). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde İpekli Dokuma Sanayi ve Gelişimi (1923-1938). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (Aralık Özel Sayı), Erzurum, 351-370.

Sanayi İstatistikleri Teşvik-i Sanayi Kanunundan İstifade Eden Müesseselerin 1932 ve 1933 Seneleri Faaliyeti. (1934). T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayınları.

Sözen, M. ve Tanyeli, U., (1986). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi.

Tansuğ, S., (1996). *Çağdaş Türk Sanatı*. Remzi Kitabevi.

Teşvik-i Sanayi Kanunu, (1927). *Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 1(10), 296-297.

Tökin, İ. H., (1949). *Rakamlarla Türkiye*, C. II, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

TUNALI, İ., (2004). *Tasarım Felsefesine Giriş*, Yapı Yayın.

Turan, G. ve Ödekan, A., (2009). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yerli malı kavramı ve İstanbul yerli malı sergileri. *İTÜ Dergisi/b Sosyal Bilimler*, 6.(2), 15-26.

Üsküdarı, F., (1972). *Eski Bursa'dan Notlar*. Bursa Ticaret ve Sanayi Odası.

İnan, A., (1982). *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4Mart 1923)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cevdet Akçakoca röportaj <https://www.cevdetakcakoca.com/ipekis-baslangic>.

İpekış sertifikaları <https://www.ipekis.com.tr/sertifikalar/>.

İpekış tarihçe <https://www.ipekis.com.tr/surdurulebilirlik/>.

İpekış'ten yeni haberler <https://www.textotex.com/haber/ozelhaber/asirlik-ipekis-avrupanin-gozdesi.html>.

<https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=2115708/>

İktisadiYürüyüş/pdf.21.